

В. І. Майковська

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва
Харківського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ – ІННОВАЦІЙНИЙ ОЦІНОЧНИЙ ЗАСІБ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Статтю присвячено теоретичним та практичним аспектам розробки і використання компетентісно-орієнтованих завдань в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування. Відзначено, що в умовах впровадження компетентісного підходу дані завдання можуть розглядатися як інноваційний оціночний засіб, оскільки не містять фактичного програмного матеріалу з конкретних навчальних дисциплін. Характер пропонованої в них діяльності полягає в обробці інформації та прийнятті рішень і не змінюється залежно від змісту інформації, з якою працює студент.

Встановлено, що як оціночний засіб компетентісно-орієнтовані завдання мають статистично обґрунтовані характеристики: валідність, надійність і дискримінативність. Вони перевіряють рівень сформованості компетентності студента, а не обсяг, системність, міцність, осмисленість та дієвість його знань з конкретної дисципліни.

Запропоновано структуру компетентісно-орієнтованого завдання. Виявлено, що воно має складатися з стимулу (ситуації), задачного формулювання, джерела інформації, бланку для структурованої відповіді (алгоритму виконання завдання), бланку для внесення відповідей, інструментарію перевірки результату. Представлено досвід розробки і застосування компетентісно-орієнтованого завдання у визначенні рівня сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

У статті відмічається, що особлива увага викладачів має бути спрямована на чіткість і однозначність стимулу (ситуації) та задачного формулювання. Здійснено спробу узагальнити вимоги до створення аналітичної шкали як способу деталізації критеріїв правильності виконання завдання. Наведено приклади єдиної та специфічної шкали оцінювання компетентності. Підкреслено додаткові можливості інформаційного матеріалу, які можуть бути використані для розробки і застосування варіантів компетентісно-орієнтованих завдань.

Розглянуто етапи розробки і впровадження компетентісно-орієнтованих завдань. Виокремлено умови якісного наповнення їх банку у закладі вищої освіти. Наголошено на психологічній та методичній готовності, наявності педагогічної рефлексії викладачів як умов ефективності застосування компетентісно-орієнтованих завдань.

Ключові слова: компетентність, підприємницька компетентність, компетентісний підхід, компетентісно-орієнтоване завдання, результати навчання, інформація, інформаційний матеріал.

Постановка проблеми. Впровадження в українську освіту компетентісного підходу як підходу до визначення результатів навчання вимагає всебічного системно-структурного аналізу різних видів компетентностей [1, с. 130]. Потреба у вимірюванні результатів навчання студентів зумовлює необхідність створення інноваційних оціночних засобів.

Для перевірки рівня сформованості компетентностей як результатів навчання у вигляді освоєних способів діяльності (інформаційної, комунікативної, професійної, підприємницької, соціальної тощо) найбільш доцільними до застосування є компетентісно-орієнтовані завдання (КОЗ). Характер пропонованої в завданнях діяльності,

сутність якої полягає в обробці інформації та прийнятті рішень, не змінюється залежно від того, з якою інформацією працює студент. Такі завдання не містять фактичного програмного матеріалу з конкретних навчальних дисциплін, оскільки в цьому випадку вони є невалідними: перевіряють знання студента саме з цих дисциплін, а не рівень сформованості його компетентності.

Розробка і застосування КОЗ з точки зору організації діяльності студента означає моделювання ситуацій на основі використання останнім додаткових можливостей пошуку і обробки інформації, яка по своїй суті входить в площину навчального матеріалу, проте чіткий акцент на ній в кожній конкретній дисципліні відсутній. В цьому випадку

педагогічне оцінювання спрямоване на отримання об'єктивних даних не про обсяг, системність, міцність, осмисленість чи навіть дієвість знань студента, а на рівень усвідомленості ним власних успіхів і недоробок на шляху становлення як професіонала [2, с. 31]. В цьому сенсі КОЗ забезпечують під час управління освітнім процесом надійний зворотній зв'язок між викладачем і студентом.

Дієвість КОЗ забезпечує ступінь їх інноваційності в порівнянні з традиційними методичними засобами, оскільки зумовлена психологією людини: основою формування компетентності є розумові операції, які реалізуються під час розв'язанні навчальних завдань і полягають в уявному перетворенні на особистісні конструкти матеріальних і нематеріальних об'єктів в розмаїтті властивостей і зв'язків з навколишнім світом [3, с. 97].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема компетентнісного навчання є провідною в педагогіці світової та української вищої школи. Її авторське бачення базується на інтерпретації результатів наукових праць А. Алексюка, В. Андрущенко, М. Віленського, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, Н. Єфремової, С. Квартальнова, Г. Ковальчук, Г. Козлакової, К. Корсака, В. Кременя, В. Луначека, В. Майбороди, В. Манька, Н. Ничкало, В. Радкевич, М. Степка, В. Стрельникова та ін. Результати наукового пошуку дозволили з'ясувати, що вдосконалення системи професійної освіти шляхом застосування компетентнісного підходу є предметом дослідження багатьох науковців (В. Аніщенко, В. Байденко, Т. Волошина, Л. Грень, Т. Добутько, І. Зязюн, А. Маркова, О. Семенов та ін.). Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів в центрі уваги С. Калашникової, Л. Карташової, Б. Корольова, М. Левшина, В. Лугового, О. Слюсаренко, Ж. Таланової, О. Ярошенко та ін. [1, с. 3; 4]. Не зважаючи на це, питання структури компетентнісно-орієнтованих завдань, особливостей їх розробки і застосування у закладах вищої освіти є актуальними з погляду на компетентнісний підхід як підхід до визначення результатів навчання, який базується на їх описі в термінах компетентностей, що зазначено у Національному освітньому глосарії [4, с. 61]. На жаль, результати наукового пошуку не дозволили знайти публікацій, в яких би порушувалася дана проблема.

Мета статті. У статті досліджуються теоретичні й організаційні аспекти розробки і використання компетентнісно-орієнтованих завдань в системі професійної підготовки та здійснюється пошук можливостей їх застосування як інноваційних оціночних засобів з метою визначення рівня сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісно-орієнтоване завдання є інноваційним оціночним

засобом визначення рівня сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування. Як оціночний засіб КОЗ має статистично обґрунтовані характеристики: 1) валідність – ступінь відповідності завдання своєму призначенню; 2) надійність – стійкість завдання до випадкових зовнішніх чинників; 3) дискримінативність – ступінь чутливості інструменту оцінки щодо предмета оцінки [5, с. 92].

Конструкція КОЗ підпорядковується зазначеним вище вимогам: таке завдання організовує діяльність студента, а не відтворення ним навчальної інформації, в т. ч. шляхом конкретних дій.

Компетентнісно-орієнтоване завдання в повній своїй структурі містить кілька основних складових частин:

- стимул (ситуацію);
- формулювання задач;
- джерело інформації;
- бланк для структурованої відповіді (алгоритм виконання завдання);
- бланк для внесення відповідей;
- інструментарій перевірки результату (модельну відповідь, критерії виконання завдання, ключі – правильні відповіді, шкали оцінювання).

В Харківському торговельно-економічному інституті КНТЕУ структура КОЗ напрацьовується в такому варіанті.

Стимул (ситуація) – занурює студента в контекст завдання і мотивує на його виконання. По суті, це ситуація, яку необхідно вирішити з використанням засвоєної раніше, наданої зараз та самостійно знайденої інформації. Надалі, в тексті КОЗ та в процесі його виконання стимул розкривається як сукупність взаємопов'язаних чинників і явищ, що характеризують певний етап, період або подію і вимагають відповідних оцінок, розпоряджень, дій. Приклад стимулу: «Після закінчення ХТЕІ КНТЕУ Ви плануєте стати фізичною особою-підприємцем і мати власний туристичний бізнес».

Задачне формулювання точно вказує на заходи, яких необхідно вжити для виконання завдання. Такі формулювання побудовані на вимозі систематизувати інформацію, обґрунтувати її та підтвердити висновок власної аргументацією. Орієнтовний варіант задачного формулювання: «З метою започаткування власної туристичної діяльності на підприємницьких засадах Вам пропонується: 1) скласти перелік <...>; 2) з урахуванням складеного переліку <...> визначити <...>; 3) Обґрунтувати доцільність <...>».

Джерело інформації містить інформацію, необхідну для успішної діяльності студента з виконання завдання, або адреси (джерела) пошуку такої інформації. Джерело інформації повинно бути достатнім для виконання завдання, бажано – цікавим в пізнавальному аспекті, відповідати рівню

підготовленості студента, бути сучасним і науково значущим.

За складністю джерело інформації може бути простим і містити інформацію одного виду (наприклад, текст, малюнок або таблицю) або складним і містити аудіовізуальну (музика - малюнок) чи вербально-графічну (текст – графік/діаграма) інформацію. Інформація може бути прямою або непрямую: пряма інформація витягується з джерела без додаткових міркувань, непрямая вимагає додаткових міркувань і пояснень.

Тип взаємодій студентів під час роботи з інформацією може бути різним: індивідуальна робота, робота в малих або великих групах, зовнішня діяльність (наприклад, на підприємствах-базах практик).

Бланк для структурованої відповіді (алгоритм виконання завдання) задає структуру відповіді та пред'явлення результату діяльності з виконання завдання. Він може мати вигляд таблиці, аналітичної або специфічної шкали для деталізації критеріїв якості виконання завдання (табл. 1).

Бланк для внесення відповідей на завдання може бути стандартизованим і використовуватися для автоматизованої перевірки завдань типу «А»

з вибором відповіді і завдань типу «Б» з коротким написанням відповіді.

1. Таблиця відповідей:

№ з/п	Критерій вибору цільових споживачів	Характеристика цільових споживачів
1.	Тип туристичної послуги	
2.	Демографічні параметри цільових споживачів	
3.	Соціальні параметри цільових споживачів	
4.	Психологічні параметри цільових споживачів	
5.	Географічні параметри цільових споживачів	

Інструментарій перевірки результату містить: 1) аналітичну шкалу як спосіб деталізації критеріїв правильності виконання КОЗ (вона може складатися з єдиної шкали, що використовується для оцінки виконання всіх завдань, і специфічної шкали, що застосовується для оцінки кожного конкретного завдання та єдиної шкали за окремими параметрами усної або письмової відповіді, що уточнює специфічну шкалу); 2) модельну від-

2. Приклад єдиної шкали оцінювання інформаційної компетентності

Бали	Критерії			
	Зміст і повнота виконання завдання	Організація тексту	Мовне оформлення	Орфографія і пунктуація
3	Впорався із завданням. Добув інформацію. Систематизував її. Обробив згідно із завданням	Вичерпно виклав результати обробки інформації. Правильно використовував засоби передачі логічного зв'язку між частинами тексту. Точно вибрав його формат	Продемонстрував знання проблеми. Допустив невелику кількість лінгвістичних помилок, які не порушують розуміння рішення завдання	Не зробив жодної орфографічної або пунктуаційної помилки. Наявні неточності в тексті відповіді не заважають його розумінню
2	Впорався із завданням. Є окремі незначні неточності в передачі та систематизації інформації	В основному логічно виклав результати обробки інформації. Допустив окремі неточності в розподілі тексту, використанні засобів логічного зв'язку та виборі формату тексту	Загалом ефективно і правильно з урахуванням норм мови використав достатній обсяг лексики. Допустив граматичні помилки, які не заважають розумінню тексту рішення завдання	Допустив кілька орфографічних і / або пунктуаційних помилок, які не заважають розуміння тексту рішення завдання
1	Завдання виконано не повністю, є недоліки в передачі та систематизації інформації	Не зовсім логічно викладає результати обробки інформації. Розподіл тексту відповіді непослідовний або взагалі відсутній. Є помилки у використанні засобів передачі логічного зв'язку між окремими частинами тексту. Є помилки з вибором формату тексту	Використав обмежений запас слів, не завжди дотримуючись норм мови. В роботі або часто трапляються граматичні помилки елементарного рівня, або помилки нечисленні, проте серйозні, що ускладнюють розуміння тексту рішення завдання	Припустився численних орфографічних і пунктуаційних помилок. Деякі з яких можуть призвести до нерозуміння тексту рішення завдання
0	Завдання не виконане. Відповідь не містить опису результатів діяльності студента з пошуку і систематизації інформації	Відсутня логіка у викладі результатів обробки інформації. Не використані засоби передачі логічного зв'язку між частинами тексту. Формат тексту не витриманий	Для виконання завдання не використовував свій лексичний запас. В тексті відповіді не дотримувался граматичних правил	Не дотримувался правил орфографії та пунктуації

повідь як еталон виконання завдання; 3) ключ – перелік правильних і / або частково правильних відповідей.

Єдина шкала дозволяє забезпечити однаковий підхід до оцінювання письмових відкритих відповідей, створює певний еталон ранжування відповідей на «відмінно», «добре» чи «задовільно», максимально зменшуючи суб'єктивність розбіжності в оцінках (табл. 2).

Специфічна шкала деталізує загальні вимоги єдиної шкали, надаючи їм вигляду конкретних і однозначних критеріїв оцінки даного тестового питання. Доцільно, щоб варіативна частина специфічної шкали містила такі параметри: 1) наявність добутої інформації, ідентифікованої як корисна; 2) здійснення ранжування цінності інформації; 3) наявність необхідних пояснень (табл. 3 і 4).

Іншими словами, аналітична шкала оцінювання відповідей студентів складається з єдиної шкали, яка використовується для відповідей на всі однотипні завдання, і специфічної шкали, що застосовується для відповідей на кожне конкретне завдання і уточнює єдину шкалу за параметрами «зміст» і «організація» відповіді студента.

Модельна відповідь містить «ключі» (правильні відповіді на завдання типів «А» чи «Б»), перелік ймовірних правильних і частково правильних відповідей для завдань відкритого типу «С» із заданою структурою відповіді для його конструювання студентом у вільній формі.

Застосування КОЗ означає моделювання освітніх ситуацій для організації діяльності студента на основі використання додаткових можливостей навчального інформаційного матеріалу і

3. Приклад специфічної шкали оцінювання інформаційної компетентності

№ з / п студента	Зміст завдання					організація тексту				Мовне оформлення	Орфографія, пунктуація
	кількість використаних джерел	загальні характеристики ...	відмінні характеристики ...	пояснення причини відмін	підсумковий бал	логічність і послідовність тексту відповіді	обсяг / формат висловлювання	розподіл тексту	підсумковий бал		
1.											
...											
n											

4. Приклад специфічної шкали оцінювання результатів навчання за виконанням конкретного компетентісно-орієнтованого завдання

П.І.Б. студента	Кількість використаних джерел	Зміст завдання				Організація тексту				Мовне оформлення	Орфографія, пунктуація	Загальний підсумковий бал
		в тексті відповіді присутня характеристика причин ...	в тексті відповіді подані рекомендації щодо усунення причин ...	в тексті відповіді запропоновані запобіжні заходи щодо ...	підсумковий бал	логічність і послідовність тексту відповіді	відповідність обсягу і формату модельної відповіді	розподіл тексту	підсумковий бал			
1.												
...												
n												

відповідних способів вивчення традиційного програмного матеріалу дисципліни. Для розробки і застосування варіантів КОЗ можуть бути використані такі додаткові можливості інформаційного матеріалу: безпосередньо зміст тем дисципліни; прикладний характер інформації; можливість здійснення оцінки явищ і подій, розгляду окремих випадків або прояву загальних закономірностей; різні наукові концепції; причини і наслідки, інші суперечливі відомості або позиції, що допускають різне тлумачення; матеріал, який має істотне значення для місцевої громади, кон'юнктуру значущість, містить широко обговорювані в суспільстві питання (наприклад, проблеми екології, раціонального використання ресурсів, задоволення суспільних потреб, питання міжетнічних відносин тощо); зміст освітньої програми, що зумовлює формування умінь, навичок і компетентностей; матеріал, робота з яким допускає інформаційний вихід за сферу діяльності закладу вищої освіти, результати його вивчення на базі підприємств, бізнес-структур і так далі.

Розробка КОЗ здійснюється в контексті етапів технології професійної підготовки майбутніх фахівців [6, с. 59]. Перший етап: пошук і структурування ситуації або набору ситуацій з реальних життя і практики за напрямками підготовки або предметними сферами. Другий етап: конструювання і попереднє формулювання завдання. На цьому етапі проводиться деталізація суті оцінюваної компетентності та її профілів з метою висвітлення рівнів її сформованості без прив'язки до конкретної навчальної дисципліни. Попереднє формулювання опису компетентностей є дуже важливою інформацією для розробників оціночних засобів, оскільки дозволяє здійснити відбір контрольованого змісту освіти для атестації студентів. Попереднє формулювання завдання є проміжною ланкою і загальним форматом вимог щодо освоєння освітнього модуля або конкретної навчальної дисципліни. Третій етап: змістовне формулювання КОЗ полягає в його погодженні з вимогами стандартів вищої освіти, конкретизації контрольованих в межах кожної навчальної дисципліни компетентностей. Четвертий етап: варіативне змістовне формулювання модельних відповідей. На цьому етапі враховується альтернативність відібраного матеріалу для контролю змісту освіти як результату компетентнісного навчання [7, с. 103].

Якість наповнення банку КОЗ в межах кафедри і всього закладу вищої освіти залежить від наявності у науково-педагогічних працівників чітко сформованого уявлення про: 1) сутність компетентнісно-орієнтованого підходу в освіті як підходу, що орієнтується на результати навчання; 2) принципи побудови та застосування КОЗ (роль і місце КОЗ в навчальній дисципліні, особливості

планування й організації навчального процесу із застосуванням КОЗ, принципи відбору навчального матеріалу для конструювання КОЗ, особливості конструювання КОЗ); 3) структуру КОЗ і ресурси для їх конструювання (формулювання завдання, підбір інформаційних джерел, наявність інструкції з виконання оціночних процедур, досконалість інструменту перевірки, валідність шкали оцінювання); 4) способи оцінювання результатів навчання.

Ефективність застосування КОЗ зумовлена врахуванням специфіки набору дисциплін в навчальному плані й місця кожної з них в професійній підготовці, структурою компетентності, про формування якої йдеться, можливістю (або її відсутністю) одночасного формування даної компетентності під час вивчення інших навчальних дисциплін, забезпеченням спадкоємності дисциплін у цьому процесі, психологічною і методичною готовністю викладача до конструювання КОЗ. З іншого боку, ефективність застосування КОЗ забезпечується педагогічною рефлексією викладачів за напрямками: 1) роль у формуванні підприємницької компетентності методу проектів, ситуативного моделювання, кейс-методу тощо; 2) зміни в структурі навчального часу на користь контрольованої самостійної роботи студента; 3) валідність КОЗ, їх внутрішня або зовнішня сертифікація; 4) особливості побудови й використання шкал для оцінювання рівнів сформованості підприємницької компетентності; 5) підхід до оцінювання результатів навчання.

Висновки і пропозиції. Отже, теорія і практика формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців свідчить, що використання компетентнісно-орієнтованих завдань дозволяє активізувати пізнавальну діяльність студентів, змінюючи характер роботи студента і викладача, їх позицію і сутність взаємин в освітньому процесі. Структура КОЗ дозволяє їх ранжувати за рівнями і підрівнями залежно від складності виконання завдань, що націлює студентів на компетентнісно-орієнтовану діяльність. КОЗ максимально активізують самостійність студента щодо їх виконання за консультативної допомоги викладача і є одним з найважливіших технологічних інструментів формування компетентного фахівця.

Безумовно, в публікації неможливо розкрити усі аспекти зазначеної вище проблеми. Подальші наукові розвідки пов'язуються нами із напрацюванням досвіду розробки і впровадження комплексів методичного забезпечення навчальних дисциплін із використанням КОЗ для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальностями 241 «Готельно-ресторанна справа» і 242 «Туризм» галузі знань 24 «Сфера обслуговування».

Список використаної літератури:

1. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах : монографія / заг. ред. В.І. Луговий, О.Г. Ярошенко. Київ, 2014. 234 с.
2. Майковська В.І. Роль workshop у визначенні показників сформованості підприємницької компетентності майбутніх фахівців. *Aktuelle Themen im Kontext der Entwicklung der modernen Wissenschaften: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz.* (Dresden, 23 Januar, 2019). Dresden : NGO «Europäische Wissenschaftsplattform», 2019. В. 3. Р. 29–34.
3. Майковська В.І. Особливості впровадження компетентнісно-орієнтованих завдань в систему професійної підготовки майбутніх фахівців в Україні. *Проблеми та шляхи реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті* : матеріали міжнар. наук.- метод. конф. (Харків, 11-12 квітня 2019 р.). Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. С. 96–99.
4. Національний освітній глосарій : вища освіта / авт.-уклад. В.М. Захарченко, С.А. Калашникова, В.І. Луговий, А.В. Ставицький, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / заг. ред. В.Г. Кремень. Київ, 2014. 100 с.
5. Майковська В.І. Проблема застосування оціночних засобів і технік оцінювання у формуванні та розвитку підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії». Спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору».* 2018. № 6. Кн. 2. Том III (81). С. 87–97.
6. Інноваційні педагогічні технології у системі неперервної професійної освіти: монографія / заг. ред. С.С. Вітвицька. Житомир, 2015. 368 с.
7. Майковська В.І. Конструювання засобів реалізації моделі формування підприємницької компетентності фахівців. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського.* 2018. № 1 (120). С. 99–107.

Maikovska V. Competence- oriented tasks – an innovative evaluation tool for determining the level of entrepreneurial competence formation of future service sector professionals

The article is devoted to theoretical and practical aspects of the development and use of competency-oriented tasks in the process of service sector future specialists` training. It is noted that in the conditions of implementation of the competence approach, these tasks can be considered as an innovative evaluation tool, because they do not contain actual program material on specific disciplines. The nature of the activities they offer is to process information and make decisions and does not change depending on the content of the information that the student works with.

It has been established that as a valuator, the competence-oriented tasks have statistically substantiated characteristics: validity, reliability and discriminativeness. They check the level of student competence, and not the volume, system, strength, meaningfulness and effectiveness of his knowledge of a particular discipline.

The structure of the competence-oriented problem is proposed. It is found that it should consist of an incentive (situation), a task formulation, a source of information, a form for a structured response (task execution algorithm), a response form, a tool for checking the result. The experience of working out and application of competence-oriented task in determining the level of formation of entrepreneurial competence of future specialists of the service sector is presented.

In the article it is noted that the special attention of teachers should be aimed at the clarity and uniqueness of the stimulus (situation) and the purposeful formulation. An attempt was made to generalize the requirements for the creation of an analytical scale as a way of detailing the criteria for the correctness of a task. Examples of a single and specific scale of competence assessment are given. The additional possibilities of information material which can be used for development and application of variants of competence-oriented tasks are underlined.

The stages of development and implementation of competency-oriented tasks are considered. The conditions of qualitative filling of their bank in a higher education institution are singled out. It is emphasized on the psychological and methodical readiness, the presence of teacher reflection of teachers as conditions of effective use of competence-oriented tasks.

Key words: *competence, entrepreneurial competence, competence approach, competence-oriented task, learning outcomes, information, information material.*